
Bilgiç, Pembe (2021). "Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Kadının Ev ve Evlilikte Toplumsal Cinsiyet Rolü". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 9, s. 309-326.

SABAHATTİN ALİ'NİN ÖYKÜLERİNDE KADININ EV VE EVLİLİKTE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ

THE GENDER ROLE OF WOMEN IN HOME AND MARRIAGE IN SABAHATTİN ALİ'S STORIES

Yüksek Lisans Öğ. Pembe BİLGİÇ*
Amasya Üniversitesi
pembebilgic.06@hotmail.com

Öz

Sabahattin Ali, Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli öykü yazarları arasında yer alır. Yazar, eserlerinde toplumsal konuları ele almış ve toplumun aksayan yönlerini eserlerine yansıtmıştır. Toplumcu gerçekçi yapı ve muhteva ile eserlerini oluşturan Sabahattin Ali, kadınlara yüklenen önyargıları ve kalıp kuralları eserlerine aksettirir. Toplum, kendi koyduğu kurallar çerçevesinde cinsiyetlere çeşitli özellikler yüklemiştir. Yüklenen toplumsal cinsiyet özellikleri, ataerkil toplumun etkisiyle kadın ve erkeğe karşı eşit davranmayan bir düzen üzerine kurulmuştur. Cinsiyetlerin eşitsizliğini vurgulayan kalıp yargılar kadınlara küçük yaşlarından itibaren benimsetilmeye başlanır. Cinsiyetlere özgü kalıp özellikler kadınların yaşamının her safhasında varlığını sürdürmüş, toplumda kuşaktan kuşağa aktararak süregelmiştir. Toplum, kadını kültürel normlarla örülmüş kalıpların şekline sokup istediği şekli verince, erkeğin yanında ancak ikinci sırada yer almasına izin vermiştir. Kadının varlığı toplumsal ölçütlere uyduğu takdirde toplumca kabul görür. Toplumun kültürel unsurlarla harmanlayarak oluşturduğu cinsiyet kalıpları yani

* ORCID: orcid.org/0000-0002-8682-2288

kadının uyması gereken toplumsal cinsiyet rollerinden biri de kadının ev ve evlilikteki konumudur. Sabahattin Ali'nin öyküleri kadının ev ve evlilikteki konumu doğrultusunda incelenmiştir. İncelenen "Portakal", "Katil Osman", "Bahtiyar Köpek", "Çilli", "Kağrı", "İki Kadın", "Kazlar", "Isıtmak İçin" öykülerinde kadına ve kadının toplumsal cinsiyet rollerine rastlanır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Sabahattin Ali, öykü, sosyal.

Abstract

Sabahattin Ali is among the most important story writers of the Turkish Republic Period. He dealt with social issues and reflected the failing aspects of society in his works. Sabahattin Ali, who created his works through the lens of a socialist realistic structure and content, reflected the prejudices and stereotypes imposed on women. Society has attributed various characteristics to genders within the framework of its own rules. The gender characteristics are built on a social order that does not treat women and men equally within a patriarchal society. Stereotypes emphasizing the inequality of the sexes begin to be adopted by women from an early age. Gender-specific stereotypes have continued to exist in every stage of women's lives, and have been passed on from generation to generation in society. When society moulds women into the shape of patterns knitted with cultural norm women play second next to men. The existence of women is accepted by society if they comply with social criteria. One of the gender stereotypes that society creates by blending it with cultural elements: in other words, one of the gender roles that women must comply with, is the position of women in the home and marriage. Sabahattin Ali's stories have been examined in terms of the position of women in the home and marriage. The gender roles of women were apparent in his stories "Orange", "Killer Osman", "Happy Dog", "Freckled", "Oxcart", "Two Women", "Geese", "For Warming up".

Keywords: Gender, Sabahattin Ali, story, social.

Giriş

Toplumsal cinsiyet rolleri toplumumuzda yok sayılamayacak kadar göz önünde bir kavramdır. Dünyada bulunan bütün toplumlar varlığını korumak ve devam ettirebilmek için içinde buldukları kültür etrafında çeşitli kurallar oluşturarak bu kuralları nesilden nesile aktarırlar. Bu kurallar milletlerin yerel kültürlerini oluşturmalarını sağlar. Toplum kendi değerlerini,

yargılarını, öngörülerini, tutumlarını ve davranışlarını kültürel yapısı ile ortaya koymakta, ürettiği kültürel özelliklerle şekil almaktadır. Kültürel yapı, oluşturduğu normlar doğrultusunda toplumdaki bireylerin kişilik ve kimliklerine şekil vermek ister. Toplumun en küçük yapıtaşı olan aile yapısının bozulmadan korunması için çeşitli kalıplaşmış milli normlarını, kendi koyduğu kurallar çerçevesinde bireylere aktarır. Kültürel özelliklerle şekillenen toplumdaki cinsiyet rollerinin uygulanmasında aile kuralları aktarıcı görevindedir. Toplumda ortaya çıkan çeşitli kültürel kodlardan bir tanesi de toplumsal cinsiyettir. Çalışmamızda Sabahattin Ali'nin öykülerinde ev ve evlilik meselesi üzerinden kadının toplumsal cinsiyetteki rolleri üzerinde durulacaktır.

Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Toplum bilimlerinde biyolojik ve toplumsal olarak iki tür cinsiyetten söz edilir. Tanımlayacak olursak: Biyolojik açıdan doğumundan itibaren insanın iki cinsi olan kadın ve erkeği birbirinden ayıran özelliğe cinsiyet denilir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde cinsiyet, "bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks" (TDK, E.T. 10.01.2021) anlamına gelir. Her milletin toplumunda ve kültüründe bireylerin kişilik özelliklerini yönlendiren ve belirleyen çeşitli cinsiyet rolleri yer alır. Türk toplumunda da her toplumda olduğu gibi toplumsal cinsiyet rolleri vardır. Toplumsal cinsiyeti, kadına ve erkeğe toplum tarafından yüklenen veya öğretilen roller olarak ifade edebiliriz. Toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar yapılır. Bunlar şu şekildedir:

"Biyolojik olarak kadın ve erkek olmak, doğal ve doğuştan bir kavram olarak adlandırılırken, kadınlık ve erkeklik ise toplumsallaşma süreci ile beraber kültürel bir yapılanmaya işaret etmektedir" (Bingöl, 2014: 108).

Demek ki, toplumsal yapı içinde kadına ve erkeğe toplum tarafından aktarılan çeşitli nitelikler cinsiyeti biyolojik noktadan kültürel algıya göre oluşturulan toplumsal cinsiyet noktasına taşır.

"Kadın ve erkek arasında toplumsal olarak inşa edilen, zamana ve farklı kültürlerle göre değişebilen farklılıklarda cins ya da toplumsal cinsiyet (gender)" (Çolak, 2019: 51)

adı verilmiştir. Akkaş rol kavramına değinerek:

“Rol kavramının toplumsal cinsiyet için anlamı, “erkek” ya da “kadın” olarak kişinin cinsiyetiyle ilgili belirli rolleri canlandırdığından ötürü toplumsal cinsiyet, farklı toplumsal beklentilere cevap vermesi bakımından önemlidir. Yani, kadın ve erkeğin davranışlarının farklılığı” söz konusudur. (Akkaş, 2019: 101)

Böylelikle kadına ve erkeğe toplum tarafından uyulması gereken çeşitli davranış normları aşılır. Kadına ayrı, erkeğe ayrı toplumsal nitelikler verilmekle birlikte, oluşturulan toplumsal cinsiyet kodları kadından görevlerini disiplinli bir biçimde, iç (vicdanî)-dış (toplumsal baskı) denetime bağlı kalarak bu denetim sistemine uyum sağlayarak cinsiyet rollerini yerine getirmesini ister. Gülcan Çolak toplumsal cinsiyeti, toplum tarafından kadına ve erkeğe çeşitli davranış modelleri, roller, sorumluluklar, anlamlar ve beklentiler yüklediğini ve toplumun kadına ve erkeğe yüklediği rolleri, görevleri, faaliyet ve beklentileri içeren sosyolojik ve psikolojik özellikleri taşıyan kalıp yargılar olarak tanımlar. (Çolak, 2019: 56-57) Vatandaş ise Dahrendorf’un şu değerlendirmesine dikkat çeker:

“Ralf Dahrendorf gibi genel rol teorisi savunucuları, cinsiyet rollerinin sosyoloji ve psikolojinin sınırında durduğunu iddia etmektedirler. Bu baskın cinsiyet rolü teorisine göre, cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, toplumsallaşma veya içselleştirme aracılığıyla gerçekleşmektedir” (Vatandaş, 2011: 34).

Toplumsal cinsiyet rollerinin uygulanışında kadın ve erkeğe hatta erkekten ziyade kadına yönelik oluşturulan kültürel cinsiyet algısı vardır. Bu algı öncelikle annelerin çocuklar tarafından rol model alınması, rollerinin oyuncularla desteklenmesi, ardından aile ve toplumda dilsel, görsel uyarılar gibi pekiştirmelerle sunulmasıyla kadında toplumsal cinsiyet algısının yerleşmesinde ileti olarak kullanıldığı görülür. Oluşturulan cinsiyet algısı ile toplumla bütünleşme ve ruhsal olarak bu normlara bağlı kalınması isteği kadına kodlanır.

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kodlanması

Toplumsal cinsiyet kavramı, bütün toplumlarda varlığını gösterir. Toplumsal cinsiyet kavramı, adeta bir töre olgusu olarak

Türk toplumunda yerini alır. Bireylerin içinde buldukları ve kişiliklerinin şekillenmesinde önemli rol oynayan toplum, kendi kültürünün özellikleri çerçevesindeki toplumsal cinsiyet kabullerini, kalıplarını ve ön yargılarını bireylere çok küçük yaşlarda çeşitli yollarla öğretmeye başlar. İlk öğretimler konuşma ve davranış şeklinde dilsel ve görsel uyaranlarla çocuğa iletilir. Toplumsal cinsiyet rolleri bireylere ilk olarak ailesi ve yakın çevresi daha sonra arkadaş, okul, kitap, televizyon, dergi, gazete, internet vb. araçlar vasıtasıyla verilir. Bu öğretim biçimi, çocukluk evresinden başlayarak giyimde, oyunlar ve oyuncaklarda kendini belli etmeye başlar. Daha kendi seçimlerini yapamayan ve tek başına kararlar alamayan çocuğa toplumsal nitelikler, oyunlar ve çeşitli araçlar vasıtasıyla isteği dışında aşılır. Aslında küçük yaşta verilen bu mesajlar gelecek yaşamında bireyin içinde bulunacağı rollerin bir ön gösterimi olarak kabul edilebilir. Oyun, oyuncak, kıyafet farklarından ziyade zamanla kadına ve erkeğe karşı tutum, davranış, düşünce, konuşma gibi alanlarda da cinsiyete dayalı farklılıklar daha çok belirginleşir. Bu doğrultuda çocuklar, toplumsallaşma evrelerinde kendi cinsiyetine hangi giysinin, rengin, oyuncağın, oyunun, davranış şeklinin, tutum ve tavrın, etkinliğin, mesleğin ve kişiliğin uygun olduğuna dair kabulleri öğrenmiş olurlar. Kültürün geliştirdiği ve oluşturduğu özellikleri benimseyen cinsiyetler, toplumsal kabullerin aksi bir tutumda bulunması durumunda (kadından beklenen rollerin icrasının tersine kadının çocuğuna bakmaması, eşine hizmet etmemesi, edep, saygılı, oturaklı, şefkatli, merhametli, sabırlı, tutumlu, kibar, uyumlu, sessiz, sadık, eşine ve evine bağlı olmaması gibi davranış biçimleri sergilemesi) toplum ve yakın çevresi tarafından ağır kınama, hatta dışlanma gibi muamelelere maruz kalmasına sebep olabilir.

Toplumsal Cinsiyet Kimliği Bakımından Kadın

Toplumun bireylere biçtiği roller eşit değildir. Kadın ve erkek toplum tarafından eşit muamele görmez. Kadına ve erkeğe cinsiyet rolleri belirgin bir ayrımla benimsetilir. Ataerkil toplum gereği kadınların hakları kısıtlanırken, erkeklere bir özgürlük ortamının sunulduğu görülür. Geleneksel cinsiyet rolleri gereği kadın, her zaman erkeğin yanında ikinci sırada yer alır. Zaten

kadının ve erkeğin her bakımdan eşit olduğunu ileri sürmek doğru olmaz. Biyolojik yapı gereği kadında ve erkekte yapısal, fiziksel ve ruhsal özellikler bakımından farklar vardır. Fakat toplumun aşılacağı rollerde, kadınların ve erkeklerin evdeki konumundan, meslekteki konumuna kadar her bakımdan ayrıldığını ve eşit olmadığını vurgular. Toplumsal cinsiyet rollerinin aşılması bölümünde de bahsettiğimiz gibi küçük yaşlarda bu ayrılıklar bireylere benimsetilir. Topluma göre kadın, güçsüz, eksik, zayıf, kırılabilir, narin, şefkatli, vefalı, evine bağlı, sadık ve her duruma uyumlu olarak görülür. Ancak kadına atfedilen bu yargıların temelini atan, hayatın ilk evrelerinden başlayarak davranış ve söylemleriyle toplumun kendisidir.

Dünyadaki her varlık devrim ile değişim içinde olduğuna göre toplumsal cinsiyet olgularının da

“toplumdan topluma, kültürden kültüre değiştiği, zaman içinde de farklılıklar gösterdiği belirtilmektedir. Yaşam biçimlerinin değişmesi; ekonomik, siyasi, teknolojik, demografik dönüşümler; kadın ve erkeklere yönelik toplumsal tutum ve davranışlar, geleneksel cinsiyet rolleri” (Çolak, 2019: 59),

314

ve normlarının da etkilediği görülmektedir.

Erkek egemen bir toplumda, toplumsal cinsiyet rollerinin kadına ve erkeğe eşit haklar tanımadığı bilinen bir gerçektir. Günümüzde biraz da olsa değişen toplumsal ön yargı ve kalıplar, toplumsal cinsiyet rollerinde de kendini belli eder. Ancak bu durum kökten bir değişim olarak algılanmamalıdır. Bu değişim Türk kadınına 19. yüzyılda eğitim, hukuk ve politikada çeşitli hakların tanınması ile mümkün olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte kadın hakları ve cinsiyetlerin eşitliğine Mustafa Kemal Atatürk dikkat çekmiş, kadınların kamu ve eğitim gibi alanlarda hak ettiği yerlerde bulunmasına fırsat tanımış, desteklemiştir (Çolak, 2019: 84). Kadınlara toplumun yüklediği anne ve eş görevinden -evden bağımsız- olarak çeşitli görevlerde yer aldıkları alanlar ve roller sunulmuştur. Günümüzde kadınlar eğitim, kamu, hukuk, politika, üst düzey yöneticilik, farklı iş platformları gibi çeşitli sahalarda haklara sahip olmuşlar ve başarı elde etmişlerdir. Bu sahalarda

yer alan kadınlar aynı zamanda toplumsal cinsiyetin geleneksel rollerini de taşımaya devam ederler.

Sabahattin Ali'nin Öykücülüğü

Sabahattin Ali, Türk edebiyatında roman, hikâye ve şiirleri ile tanınır. Daha çok hikâyeciliği ile tanınan yazar, Anadolu ve Anadolu insanına dair gerçekçi gözlemlerine öykülerinde ve diğer yapıtlarında yer verir. Sabahattin Ali öykülerinin incelememize konu olmasının sebebi, yazarın öykülerini toplumcu gerçekçi yönüyle ele alması, kendi yaşamından ve çevresinden gözlemlediği olayları eserlerine yansıtmasıdır. Karaca da toplumcu edebiyat hususundaki görüşlerini şu şekilde ifade eder:

"Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde "toplumcu gerçekçilik" veya "eleştirel gerçekçilikle", romantik ve psikolojik gerçekçilik" unsurları iç içedir" (Önder, 2020: 392. "Sabahattin Ali, köyü ve kasabayı yakından tanıyan bir yazar olarak dikkat çekmektedir. Toplumsal gerçekçiliğe uygun öyküler kaleme alan Sabahattin Ali, sanat görüşleri bakımından da "toplumcu edebiyat" anlayışını benimsediği görülür." (Karaca, 1993: 222) "Yazdığı öykülerinde "daha çok kasaba ve taşra hayatından sahneler vardır." (Kolcu, 2018: 121)

Yazarın taşra ve Anadolu insanına değinmesi, toplumda yer alan cinsiyet algısına, kalıp yargılara işaret ettiğinin bir göstergesidir. Sabahattin Ali, her aydın kişinin yapması gerektiği gibi toplumsal konuları eserlerinde işler. Eserlerinde toplumda kadın ve erkeğe yüklenen rollerin yansımalarını görmek mümkündür. Sabahattin Ali, kültürel, siyasi, demografik değişimlerin içinden gelen bir yazar olmasına karşın, değişen geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini eserlerine taşıdığı görülür. Sabahattin Ali'nin öykülerindeki kadın kahramanlar, toplumsal cinsiyet rollerini taşır. Ancak değişen hayat şartları toplumsal cinsiyet rollerine de etki eder. Kadın kahramanlar değişen toplumsal cinsiyet rollerini yansıtır

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumların kendi içlerinde oluşturdukları kültürel normların dil ve davranış yoluyla bireylere benimsetilmesidir. Gülcan Çolak, toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeğe amaca yönelik işlevleri doğrultusunda verildiğini; ev ve evlilik, meslek ve iş bölümleri, bağımlılık ve namus ve fiziksel görünüm gibi sınıflandırmalar doğrultusunda

Toplumdilbilimi kitabında ele alır (Çolak, 2019: 60-63). Sabahattin Ali, öykülerinde kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rollerini işler.

Ev ve Evlilikte Kadının Rolü

Ev ve evlilikte kadın ve erkeğe düşen rollerin paylaşılması, kadın ve erkeğin sorumlulukları dâhilinde gerçekleşir. Eve ve evliliğe dair sorumluluklarda kadın daha etkin bir şekilde görev alır. Kadın ev işlerini yapar, çamaşır yıkar, bulaşık yıkar, çocuğa bakar, sofrayı hazırlar, eşine ve eve gelen misafirlere hizmet eder. Erkek ise daha çok onarım, tadilat işleri ile ilgilenir ve ev ekonomisini ayakta tutmak, dengelemek için evin dışında rolünü icra eder. Vatandaş ev içi görev paylaşımını şu şekilde ifade eder:

“Cinsler açısından ev içi işlerdeki ayrımın nedenini cinslerin fizyolojik özelliklerine bağlayan ve yaygın kabul gören yaklaşıma göre, cinsiyet rolleri uzun zaman önce özellikle kadın ve erkekler arasındaki temel fizyolojik farklar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ayrımın temelinde kadınların hamile kalması, çocuk doğurması ve besleyip büyütmesi vardır. İlkel dönemlerde, bugünün tersine, kadınlar yetişkin yaşamlarının büyük bölümünde ya hamile idiler ya da çocuk bakıyorlardı. Son derece sağlıklı kadınlar dahi hamilelik dönemlerinde ve sonrasında davranışlarında biraz kısıtlı tutarlar dahası çocuklarını beslerken onlara yakın olmak zorundadırlar. Buna erkeklerin, görece fazla fiziksel gücünü ve koşma hızını eklersek yolculuk, güç ya da dayanıklılık gerektiren işlerin kadınlardan çok erkekler tarafından yapılması, mevcut şartlar gereği doğal bir şekilde oluşmuştur. Böylece, erkekler avcı, çoban veya savaşçı olurlarken; kadınlar evde kalmışlar, çocuklara bakmışlar, ziraat yapmışlar ve ev işlerini yürütmüşlerdir. Rollerin bu şekilde farklılaşması, zamanla yaşamın bütün yönlerine yayılmıştır. Sonuçta, erkekler genel olarak cesur, güçlü, bağımsız ve serüvenci (avlanma ve dövüşme için gerekli nitelikler) olarak görülürlerken; kadınlar ise sıcak, edilgen, sessiz ve bakıcı (evde ve çocuk bakımında yararlı nitelikler) olarak görülmektedir. (Vatandaş, 2007: 38)

İnsanlığın ortaya çıkışından bu yana kadın ve erkeğin kendine düşen rolleri benimsendiği ve rollerin geçen zamana karşın artık kalıp bir yargı olarak gelecek kuşaklara aktarıldığı, nesiller arası köprüler kurularak sağlam temeller üzerine inşa edildiği görülür. Ancak,

“Toplumsal cinsiyet rolleri, kültürden kültüre değiştiği gibi zaman içine de farklılıklar göstermektedir. Yaşam biçimlerinin değişmesi; ekonomik, siyasi, teknolojik, demografik dönüşümler; kadın ve erkeklere yönelik toplumsal tutum ve davranışları, geleneksel cinsiyet rollerini de etkilemektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet; değişmez, tamamlanmış bir kalıptan ziyade çeşitli kültürler, zaman, ilişkiler, toplumsal ve kişisel deneyimler bağlamında farklılıklar gösterebilen akışkan bir süreçtir” (Çolak, 2019: 59).

Kalıp yargılar değişen yaşam standartları ile dönüşmeye başlar. Tabulaşan toplumsal cinsiyet algısı da kabul edilenin aksi bir yönde değişime uğrar.

“Kadın ev, erkeği kamusal alan odaklı yönlendirmeler, birçok toplumda çocuklukta başlar. Cinsiyete göre yönlendirme; kız çocuklarına oyuncak bebeklerin ve mutfak eşyalarının, erkek çocuklarına ise oyuncak silah, araba ve uçakların verilmesi, çocuklukta başlayan bu yönlendirmeler, istenen davranış biçiminin takdir edilmesi ve ödüllendirilmesini de içerir. Ev ve el işlerinde becerikliliği onaylanan kız çocuğu, toplumsal cinsiyet niteliğini benimser ve kabullenir. Yetişkinliğinde özellikle kendi hemcinslerinden örtülü bir toplumsal atmosferin; eve, evliliğe, aileye yönelik rol ve sorumlulukları dolaylı olarak denetlediği görülür” (Çolak, 2019: 60-61)

Çeşitli öğreti yolları ile tescillenen cinsiyet davranışları, gelecek yaşamlarında istenilen biçimde kadın ve erkek tarafından önce aile içinde, daha sonra toplum içinde uygulama alanı bulur.

“Ev ve eve dair sorumluluklar kadar evlenmek, yuva kurmak, anne olmak da toplumsal cinsiyet açısından kadınlar üzerinde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir” (Çolak, 2019: 61).

Böylelikle toplum tarafından kadına yüklenen -vasıflardan en kutsalı- annelik görevi başköşede yerini alır. Annelik vasfının yanı sıra kadının evi çekip çeviren, düzene sokan, sıcak bir yuvaya dönüştüren, yuvanın temelini oluşturan bir eş olduğu da görülür. Böylelikle kadının ailedeki ve toplumdaki her bir tutum ve davranışı ilmek ilmek işlenir.

“Vatandaş'ın, Türkiye'deki 197 yerleşim biriminde gerçekleştirdiği toplumsal cinsiyet rollerinin algılanışı araştırmasında çocuklara bakmak, yemek pişirmek, bulaşık yıkamak, temizlik yapmak, çamaşır yıkamak gibi işlerin, kadına uygun görülen rollerin neler olduğunu tespit etmiştir. Evde erkeğe atfedilen roller ise evde tamirat yapmak, aile bütçesini düzenlemek, evin geçimini sağlamak gibi işlerdir. Bu alan araştırmalarında ev içi işlerin cinsiyet

temelinde ayrıştırılmasında kadın ve erkek katılımcılar birbiriyle örtüşen bir eğilim göstermişlerdir” (Çolak, 2019: 62).

Toplumsal cinsiyet rolleri çocukluk döneminde kodlanır. Kadın ve erkek, -kodlanan toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak- üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirir.

Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Cinsiyet kodlarının bireyler tarafından idrak edilmesinde dilin işlevi büyüktür. Dil, cinsiyet algılarının şekillenmesinde ve işlenmesinde en etkili iletidir. Sabahattin Ali, toplumsal cinsiyet gerçeklerini öykülerinde anlaşılır bir dille ifade eder. Geleneksel –toplumsal- cinsiyet rollerinin varlığı Sabahattin Ali'nin öykülerine yansır. Kadının toplumsal rolleri siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı değişime uğrar. Sabahattin Ali öykülerinde kadına toplum tarafından yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin verilmesinin yanında değişmeye başlayan toplumsal cinsiyet algısına dikkat çeker. **Portakal** adlı hikâyede, vinççi İsmail ve eşi Hayriye, toplumsal cinsiyet rollerinin aksine kadın ve erkeğe yüklenen rollerin değişimine değinir.

“Kendisi okumamıştı ama, tütünden aldığı karısı “ tahsilli” idi. Hem birkaç sene mektebe gitmiş, hem de öteki işçi kızlarla beraber okuyup yazmaya merak sardırılmıştı.” (Ali, 2019: 8).

Çünkü Hayriye İsmail'in aksine okuma-yazma bilen, tahsilli bir ev hanımı rolündedir. Toplumsal cinsiyet anlayışı gereği kız çocukları okula gönderilmez, eğitim alamaz, sadece erkek çocukları okula gönderilir. Ancak “Portakal” öyküsünde tam tersi bir durum söz konusudur. Hayriye okuma-yazma bilirken; İsmail okuma-yazması olmayan erkek rolündedir. Hayriye tahsilli olmasına rağmen ev hanımı ve çocuğunu yetiştirmeye çalışan bir annedir.

İsmail, “gidişat iyi değil gibi Hayriye” der, susardı. Bu sükût, “ artık yemek yiyelim” mânâsında idi ve karısı hemen yerinden fırlar sofrayı hazırlamaya başladı. (Ali, 2019: 8).

Hayriye evde ev işleri ile uğraşan, kocasına hizmet eden, çocuğunu büyüten, eğiten ve eşinin sözünü dinleyen, sosyal hayatı ev ile sınırlı olan geleneksel kadın rolündedir.

Katil Osman hikâyesinde Osman adlı kahraman tutumsuz, geçimsiz, söz dinlemez bir karaktere sahiptir. Osman, annesini üzen ve toplumu bozan, huzursuzluk çıkaran genç erkektir. Olumsuz tavırları ile aldığı katil lakabını tescillemek uğruna katil olan bir kişidir. Osman'ın annesi geleneksel anlayışta olduğu gibi annelik vasfını yerine getiren, yuvayı koruyan kadın rolündedir. Osman, yaşlı annesinin elindeki tüm mal varlığını satıp rakıya yatırır. Yaşlı kadın Osman'ın olumsuz tavırlarına rağmen dik durarak, evini korur. En sonunda Osman evi satmaya kalkışınca yaşlı kadın “*cenazem çıkmadan bu eve başkası giremez*” (Ali, 2019: 29) diyerek evini sahiplenen, yuvasını koruyan kadın rolünü yansıtır.

Bahtiyar Köpek adlı hikâyede yazar, oturduğu semtin sokaklarında gözlemlediklerini bize aktarır.

“Sabahları yaya kaldırımda şık giyinmiş genç anneler renk renk çocuk arabalarında al yanaklı, gürbüz, iyi beslenmekten yüzlerine bön bir rahatlık ifadesi gelmiş çocukları gezdirirler. Ara sıra genç annelerin birkaçı yan yana gelir, tatlı tatlı konuşur ve çocuklara bakalak olma işini, dört beş adım geriden gelen temiz kıyafetli beslemeye bırakırlar. Bir kenardaki kanepede beyaz başlıklı bir mürebbiye yabancı dille bir kitap okur. Başörtülü bir hanım, ağlayan torununu avutur, başka bir kanepede uç dört şirin anne yün ölüp ahbab çekiştirir.” (Ali, 2019: 59-60).

Kadın, çocukların bakımı, kısıtlı sosyal hayatı ve kendi gibi annelik vasfını uygulayan diğer hemcinsleri ile ortak rollerini sürdürür. Ayrıca kadının ilerleyen yaşlarda da torununa bakma görevini de üstlendiği görülür. Ancak annelik kimliğini yerine getiren kadınlar dışında değişen toplum ve kültürün etkisi ile Türk toplumuna giren mürebbiye kavramı da dikkatlerden kaçmamalıdır. Mürebbiye kavramı ile annelik rolündeki değişimler gözlemlenir. Anlatıcı sokakta gördüklerini şu şekilde aktarır:

“Her şey aydınlık her şey rahattır. Yalnız hepsini yüzünde garip bir can sıkıntısı ifadesi vardır. Elle tutulamayacak kadar ince, asla yırtılmayacak kadar sağlam bir ağ halinde onları saran bu can sıkıntısı, biraz dikkat edince, kahkahalarda boş bir çınlama, gözlerde soğuk bir alakasızlık halinde kendini gösterir. Söyleyen de, dinleyen de o anda başka bir şey düşünüyor gibidir, hâlbuki hiçbir şey düşünmezler. Ama bundan şikâyetçi değillerdir; Hatta canları sıkıldığının bile farkında değillerdir. Boş da olsa gülerler ve

hallerinden memnun olmasalar da hayatlarında bir değişiklik istemezler” (Ali, 2019: 60).

Sabahattin Ali'nin yazdığı bu satırlar kadınların yaşadığı toplumda ahlaki ve kültürel yozlaşma sebebiyle düşünemez, konuşamaz duruma geldikleri vurgulanır.

Çilli öyküsünde Nigar adındaki küçük kızın içinde bulunulan devrin belirgin bir özelliği olan on üç, on beş yaşlarına gelen kız çocuklarının evlendirilmelerine örnek vardır. Evliliğin ne olduğunu bilmeyen Nigar, daha on beş yaşındayken kırk beşlik bir istasyon şef muavinine eş olarak verilir ve kaderine razı olur. Kendine benimsetilen roller gereği sesini çıkarmaz, ev hanımlığı yapar. Aradan yedi yıl geçer, Nigar, okuldan arkadaşı Kemal ile karşılaşır ve evine davet eder. Bunun sonucunda dedikodular çıkar, eşi ile kavga eden Nigar evi terk eder ve sonucunda pavyonda çalışmaya başlar. Uzun zaman sonra Kemal ile pavyonda karşılaşan Nigar, Kemal ile nikâhsız yaşamaya başlar. Ardından çocuğu olur. Nigar, pavyonda çalışırken öğretmeni ile karşılaşır. Pavyonda çalışan Nigar, toplum tarafından onaylanmayan konumdadır. Ancak Nigar, öğretmeninden annelik kodlarıyla çocuğu için yardım ister. Yavrusunun perişan olmasını istemez (Ali, 2019: 63-69).

Kağnı öyküsü, yaşlı bir kadının oğlu Sarı Mehmet'in haksız yere bir tarla için öldürülmesini konu alır. Burada dikkat çeken mesele ise kimsesiz kalan yaşlı kadının haklı olduğu halde sindirilmesi, korkutulması, oğlunun katilini dava etmesinin engellenmesi, hatta sustuğu için ona yiyecekler gönderilerek haklı davasının engellenişinin rüşvetle örtbas edilmesi konu edilir (Ali, 2002: 224-230).

“Ülen kocakarı- diyordu.

-Dava edersen ne kazanacaksın?

Kim gider de Mevlüt Ağa'nın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş gününü gavur edersen tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersin, şahitlerin gelmedi, haftaya uğra derler, mahkemen talik olur. Sen gününü şaşırıp gidemezsin, candarma seni alır götürür, gayrı kendin istesen bile yakamı sıyıramazsın, evin barkın yıkılır. İşte bir kazadır oldu. Cenabı Hak böyle istemiş,

Allah'ın emrine mahkeme ile mi karşı koyacaksın? Ne yapsan oğlun geri gelmez. Gel bu işi kapatalım.” (Ali, 2000: 224-225).

Erkek egemen toplumun kadınları ezme, aşağılama, hor görme, sindirme ve üstünde otorite kurma gibi rollerin varlığını alıntı yapılan bu örnekte görmek mümkündür. Yaşlı kadının canı yansa da sesi çıkmaz, çıkartmak istese de engellenir. Toplumsal kimliği gereği zayıftır, acizdir. Yaşlı kadın, köylü erkeklerin baskılarından korkar. Kendine bu kişileri düşman edinmek yerine, acı çekerek susmaya razı olur. Oğlunun katillerinin bulunması için ifadesi alınırken dahi çekinir, kimseden davacı olmadığını belirtir. Cinsiyet rollerinin belirgin bir şekilde toplumda işlevlerini yerine getirdiğini bu öyküde görmek mümkündür. Kadının aciz bırakılması, mağdur duruma düşürülmesi ve yapılan baskılar sonucunda bir annenin çaresiz bir halde evladının öldürülmesini kabullendiği görülür. Bu tutum ve davranışlar toplumda şekillenen geleneksel cinsiyet kabullerinin bir bakıma bir duyurumu, bir gösterimidir.

İki Kadın öyküsünde kırk beş yaşında olan Kerim Ağa ve iki karısı anlatılır. Hacer Kerim Ağa'nın kırk beş yıllık yaşlı karısı, Esmâ ise ikinci karısıdır. Öykü zengin Kerim Ağa'nın hastalığı ile başlar, aradan zaman geçtikten sonra Kerim Ağa'nın hastalığı ilerler, yataktan kalkamaz hale gelir. İki kadın hem Kerim Ağa'nın vefat etmesini bekler hem de müşkül durumdaki Kerim Ağa'ya hastalığı süresince iyi bakarlar. İki kadın iyi geçinirler. Bir zaman sonra Kerim Ağa vefat eder. İki kadın ölünün çenesini bağlamak isterken Kerim Ağa'nın küçük eşi Esmâ ölen eşinden korkar. Hacer bu duruma kızar.

“-Sus kız! Ne bağırıyon? Ölmüş işte! Gel çenesini bağlayalım.

-Bilmem ki Hacer ablacığım!

-Hadi, sağ iken üstüme kuma gelip koynuna girmesini bildin de şimdi ölüsüne dokunmaktan mı korkuyon! Genç kadın sebebini anlayamadığı büyük bir korkuya düşerek ortağına yalvardı:

-Ben isteye isteye sana kuma gelmedim ki Hacer ablacığım, babam zorla verdi...” (Ali, 2020: 97).

Öykünün gidişatında görüldüğü üzere; ataerkil toplum yapısının, kadın üzerindeki olumsuz yansımaları gözler önüne serilir. Erkeğin keyfince karısını hiç düşünmeden ikinci bir kadınla

nikâhsız bir şekilde yaşaması, toplumda gayet normal karşılanır. Daha küçük yaşlarda olan Esmâ'nın fikri alınmadan kendisinden yaşça büyük bir erkek ile evlendirildiği, kadının toplumsal rolü gereği olanlara sesini çıkarmadan kabullendiği görülür. İkinci bir kadın eve kuma olarak gelir. Gururu ayaklar altına alınan Hacer'in, öğretilen kültürel normlar gereği duruma razı olamasa dahi kabullenmek zorunda kaldığı, Kerim Ağa öldükten sonra Hacer'in sözüyle ortaya konmuştur.

"-Kırk sene kahrını çektim... Üstüme kuma getirdi, ağzımı açmadım da giderken paralarının yerini diyi vermeden gitti... Boyu devrilesi!.." (Ali, 2020: 99).

Bir nevi kadına bu durum zorla kabul ettirilir. Kadın ses çıkaramaz, erkek ne derse onu yapar. Kodlanan kadın rolüyle Hacer, eşinin sözüne uyararak, kuma meselesine karşı çıkmaz. Hacer, kuması Esmâ ile uyum sağlar. İki kadının varlığının hiçe sayıldığı bu öyküde, tek bir kadın erkeğe yetmez. Hacer, kırk beş yılını verdiği yuvasını yok sayılmasına rağmen bırakmaz, bırakamaz. Toplumun kendisine kodladığı kadınlık görevine devam eder. Kadının ev işlerine dair sorumluluklarını hikâyede görmek mümkündür. Kadın toplumdaki rolü gereği ev işleri yapar, çamaşır yıkar ve çocuğa bakar. Hatta ev ekonomisine katkı sağlamak adına bağda dahi çalışır. Kerim Ağa öldüğü için içten içe mutlu olan hatta paraların peşine düşen Hacer ve Esmâ toplum tarafından ayıplanmamak adına Kerim ağa için ağıtlar söyleyerek köyü feryat ve figanları ile inletirler (Ali, 2020: 933-100).

"Kadının evlilik hayatı içinde konumunu belirleyen, sadece nikâhlanması değildir, akabinde anne olması, hem eş hem anne olarak yuvasını sahiplenmesi gerektiği, çünkü anneliğin kadına bir ayrıcalık tanıdığı ve kadının varlığını göstermesi önemli rol oynamaktadır" (Gülcan, 2019: 61-62).

Bu bilgidен hareketle, **Isıtmak İçin** öyküsünde bir öğretmenin çamaşırlarını yıkamaya gelen kadının, bir annenin çaresizliği ele alınır. Çamaşırıcı kadın, fakirlikten beli bükülmüş, ağzında diş kalmamış, zayıflıktan kemikleri görünen bir kadındır. Otuz-otuz beş yaşlarında olmasına rağmen yaşlı bir kadını anımsatır. Çamaşırıcı kadının hasta bir kızı vardır. Onun için cüzi bir para karşılığında evlere haftada bir çamaşır yıkamaya gider, çocuğunun aç kalmaması için çalışır. Bir anne olarak çocuğu için elinden

gelenin fazlasını yapar. Kadın çalışsa da parası yetmez. Emektar anne, kış vakti zor durumda kalır, parası yoktur ama öğretmenden yardım ister ancak eli boş bir vaziyette evine döner. Bir daha kadını gören olmaz. Öğretmen kadına yardımcı olmadığı için mahcup bir şekilde kadını arar. Evini bulur. Kadın olanları anlatır (Ali, 2020: 40-47).

-Kusura bakma... Gelemedim- dedi, "Çok ağladı. Zaten aylardan beri durmaz ağlardı ya, bu sefer çok ağladı. Eskisi gibi açıklıktan değil, bu sefer soğuktan ağladı. Anacığım üşüyorum! diye arkamdan bağırdıkça divaneye dönerdim. Odunun okkası doksan para, nereden alayım? Haftada bir çamaşıra, temizliğe gidip yirmi beş kuruş alsam onu da yağa, pirince verir, bir sıcak çorba yapayım da yüreğine can gelsin derdim. Oduna para verecek halimiz mi var?" (Ali, 2020: 47).

Kadının ev içindeki en önemli rolü anneliktir. Annelik vasfı, kadını kadın yapan rollerin başında gelir. Bu öyküde bir annenin çaresizliği görülür. Çocuğu için çalışıp, çabalar. Yavrusunun hayatta kalması için annelik dürtüsüyle mücadele verir.

"-Ama bir haftadır boğazından çorba da geçmez oldu diye devam etti. Donuyorum anacığım, donuyorum! diye söylendikçe dört yana saldı. Çırpı toplayıp ocakta ateşledim, bir parlayıp bir söndü, kızımın gözünü bile ısıtmadı. Beş on okka odun parası bulayım diye her bir yanı dolaştım, Allah rızkımızı kapamış, kapısını açan olmadı. Eve geldim ki kızım hala seslenir: Ana nerede kaldın, elim kolum dondu, gayri soğuk yüreğime varıyor! diye yalvarır. Sesi de artık çıkmaz olmuştu. Hani yavru kedi gibi vızlanırdı. Girdim yanına yattım. Dünyada varıp halimi dökecek kimsem yoktu, kimselerden bir umudum kalmamıştı. Elim ayağımla kızcağızımı sardım. Bir daha yanından çıkmadım. Yavrumun her yanı buz olmuştu. Ben ona sokuldukça: Aman ana, daha sarıl, daha sarıl, içim çekiliyor, diye yalvardı. Isıtacak yeri kalmamıştı ki, her bir tarafı kuru kemikti. Ama ne de olsa biraz sesi kesildi. Birkaç kere uyur gibi oldu. Ondan sonra aralıkta uyanıp: Aman ana, ısıt beni! dedi, hemen uykuya daldı. Ne yiyecek istedi, ne içecek istedi; uyudu, uyandı, ısıt beni dedi. Ben ondan kuru, nesini ısıtayım ki... Ama kızım rahat etti. Artık bilemiyorum, üç gün mü oldu, dört gün mü, hep sarılıp yattık. O gözünü açtıkça ben sarıldım. Başcağızını bağıma bastım, ayaklarını bacaklarımın arasına aldım, onu gene uyuttum. Bugün öğleye doğru bir daha gözlerini açar gibi oldu. Garip garip yüzüme baktı... Bir daha da gözlerini kapamadı." (Ali, 2020: 48).

Kadının kendine kodlanan toplumsal rolü benimsediği, evladı için seferber olduğu, anneliğini en iyi şekilde yerine getirmeye

çalıştığı görülür. Ev dışında çalışmaya başlayan kadın, aynı zamanda ev içi rollerini de sürdürür. Bu öyküdeki çamaşırcı kadın, toplumun kadına atfettiği şefkatli, merhametli, sabırlı, evine ve çocuğuna bağlı anne kimliği ile karşımıza çıkar (Ali, 2020: 40-49).

Kazlar öyküsünde Dudu, eşi hapiste olan ve evi tek başına idare eden bir annedir. Dudu'nun kocası Seyit, bir düğünde katil olması sonucu hapse girer. Seyit hastadır. Karısı Dudu ile mektuplaşarak haberleşir. Seyit, Dudu'dan hapisanede daha iyi bir koğuştta kalabilmek amacıyla başgardıyan ve müdüre rüşvet vermek için iki adet kaz getirmesini ister. Ancak Dudu ufak tefek de olsa geçimini elindeki bir kaz ile sağlar. İkinci bir kaz bulmak için yardım arar ancak bulamaz. En sonunda bir gece komşusundan bir kaz çalarak eşi hapishaneye götürür. Ancak hapishanede kazlar Seyit'e ulaşmaz. Dönüşte ise Dudu yakalanır, üç ay hapiste kalır (Ali, 2018: 86-90).

Dudu, evlilikte eşine ve yuvasına bağlı bir kadındır. Eşi yokken evini idare eden çocuğuna bakan ve büyüten kadını temsil eder. Eşinin isteğini yerine getirmeye çalışan Dudu çaresizdir. Dudu, eşi için hırsızlık yaparak hapse atılmayı göze alan kocasına bağlı bir eş rolündedir.

Sonuç

İncelememizde elde ettiğimiz bulgular sonucunda, toplumsal cinsiyet rolleri Sabahattin Ali'nin öykülerine de yansır. Her ne kadar toplumsal algı ve kalıplar zamanla çeşitli nedenlerle değişime uğrasa da toplumda kadına düşen ev ve evlilik rolleri değişmez. Kadının yuvasına bağlılığı içgüdüsel olsa da temelde yatan en belirgin özelliğın kodlanan toplumsal roller olduğu dikkat çekicidir. Sabahattin Ali, Anadolu kadının çektiğı sıkıntılarını çeşitli öykülerle ele alır. Öykülerinde kadına verilen rollerin kolay olmadığını, kadının kısıtlandığını, engellendiğini ve aciz bırakıldığını dile getirir.

Sabahattin Ali'nin ev ve evlilikte kadının rollerini işlendiğı "Portakal", "Katil Osman", "Bahtiyar Köpek", "Çilli", "Kağrı", "İki Kadın", "Isıtmak İçin" ve "Kazlar" öykülerinde kadının genel anlamda ya evine ya çocuğuna ya da eşine bağlı bir konumda

kodlanmış rolüne dikkat çeker. Kadının toplumsal cinsiyeti doğrultusunda Sabahattin Ali'nin öykülerinde;

- Toplumun onayladığı roller ve küçükken tescillenen becerileri ile eşine ve yuvasına bağlılığını gösterdiğini,
- Kadının ev ve evliliğe dair sorumluluklarını yerine getirdiğini,
 - Ev içi düzeni sağladığını,
 - Kısıtlı bir sosyal hayat sürdüğünü,
 - Annelik vasfı ile çocuklarına baktığını, sahiplenici ve koruyucu tavrını,
 - Benimsetilen kadınlık sıfatı ile eşine, çocuklarına hizmetini ve sadakatini,
 - Kadının toplumun atfettiği acizliği benimseyerek söz hakkının, kararlarının elinden alınmasını, ikinci plana itilmesini,
 - Kadının erkek tarafından örselenmesini ve aşağılanmasını,
 - Evini ve evliliğini himaye etmek için kendi mevcudiyetinden geçmesini,
 - Küçük yaşlarda onayı alınmadan, isteği dışında kendinden yaşça büyük erkekle evlendirilmesini ve bu duruma razı olmak zorunda bırakılmasını,
 - Yakıştırılan maddi ve manevi güçsüzlükleri üstelenerek savunmasız hale getirilmesini, atfedilen eşlik vasfını terk etmesi halinde kınanmasının ve dışlanmasının başına gelen kötü hâdiselere sebep olduğunu sıraladığımız maddeler dâhilinde gördük. Kadının toplumdaki konumunun ve rollerinin iç içe geçmiş vaziyette olmasının yanı sıra her bir rolün öykülerdeki kadınlar tarafından icra edildiği görülür.

Toplumda var olan toplumsal cinsiyet kabulleri, dilsel uyarılarla şekillenir. Dilsel uyarılar ile idrak ettirilen roller, zamanla davranış biçimine dönüştürülür. Küçük yaşta aile ve yakın çevre tarafından temelleri atılan roller, kadını istenilen şekle sokuncaya kadar devam eder, aksi tavırların sergilenmesi halinde çeşitli caydırma yollarına gidilerek sonraki nesillere örnek teşkil edilir. Toplumun bu tutumu rollerin kabulü ve icrası ile

süregelir. Bu durum Sabahattin Ali'nin eserlerinde de yerini almış ve toplumun kadına verdiği her bir rolün tek tek toplumda idame ettirildiği görülmüştür.

Kaynakça

- Akkaş, İbrahim (2019). "Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı". *Ekev Akademi Dergisi*. ICOAEF Özel Sayısı, 97-118.
- Ali, Sabahattin (2002). *Bütün Öyküleri I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, Sabahattin (2018). *Değirmen*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, Sabahattin (2019). *Sırça Köşk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, Sabahattin (2020). *Yeni Dünya*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bingöl, Orhan (2014). "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. C. 16, S.1, s.108-114.
- Çolak, Gülcan (2019). *Toplumdilbilimi*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları.
- Karaca, Alâattin (1993). Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Toplumsal Konular. *Türkoloji Dergisi*. C. 11, S. 1, s.221-231.
- Kolcu, Ali İhsan (2018). *Cumhuriyet Edebiyatı II*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Önder, Alev (2020). "Sabahattin Ali'nin Kağnı ve Kanal öykülerinde Sosyal Adalet". *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 19, s.391-401.
- TDK (2021). *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim Tarihi: 10.01.2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Vatandaş, Celalettin (2011). "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı". *İstanbul Sosyolojik Araştırmalar dergisi*. S. 35, s.29-56.